

Baliqlarning iqtisodiy ahamiyati

**Andijon Davlat Pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya
yo‘nalishi 2-bosqich 203-guruh talabalari
Odilova Shahnoza Omatjon qizi
Axmadjonova Mohlaroyim Ithomjon qizi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada baliqlarning odam hayotidagi ahamiyati va iqtisodiy ahamiyati haqida ma’lumotlar keltirilgan

Аннотация: В данной статье представлена информация о важности и экономической ценности рыбы в жизни человека.

Abstract: This article provides information about the importance and economic value of fish in human life

Kalit so‘zlar: Baliqlar, iqtisod, ovqat ratsiyoni, planktonofaglar, bentofaglar, karipsimonlar.

Ключевые слова: Рыбы, хозяйство, рацион, планктофаги, бентофаги, карипиформные.

Key words: Fishes, economy, diet, planktonophages, benthophages, caripiformes.

Baliqlarning odam hayotida ahamiyati nihoyatda katta. Jahonning turli mamlakatlarida aholisining ovqat ratsiyonida baliq 17-83% ni tashkil qiladi. Baliqlardan ovqat mahsulotlaridan tashqari, vitaminlar, yem uni, o‘g‘itlar tayyorlanadi va ko‘pgina turlari jigaridan (treskasimonlar, akulalar) shifobaxsh va texnik baliq yog‘i olinadi. Tangalaridan sun‘iy sadaf olinadi. Akulalar, skatlar, som, beluga, ketalar terisi teri-galenteriya sanoati uchun qimmatli hom ashyo hisoblanadi. Baliqlardan olinadigan ikra eng to‘yimli ozuqa xisoblanadi. Baliq-odam tomonidan suvdan olinadigan asosiy biologik maxsulotdir; uning (massa hisobida bo‘lgan) ahamiyati 85% ga yaqin. Baliqlarning asosiy qismi (90% ga yaqini) dengizlardan ovlanadi. Bulardan planktonofaglar (65%), (25%) va bentofaglar (10% ga yaqin) asosiy ahamiyatga ega.

Tinch okeanidan - 40% ga yaqin, Atlantika okeanidan – 45%, Hind okeanidan 10% va Shimoliy Muz okeanidan 5% baliq tutiladi. Oxirgi yillarda baliq oviga katta ahamiyat berilmoqda. Masalan: otgan asrning boshida har yili dunyo bo‘yicha 4 mln t baliq ovlangan bolsa, hozirgi kunga kelib har yili 50 mln t dan ortiq baliq

ovlanadi. Suv muhitdagi inson o'ziga'ining 85% ini baliq tashkil qiladi. Ovlanadigan baliqlarning 90% dan ortig'i dengiz va okeanlardan tutiladi. Shimol zonasidagi suvlardan 56%, Tropik zona suvlardan 33% va Janubiy zona suvlaridan bor-yog'i 11% baliq ovlanadi. Shuni ham takidlash lozimki, okeanlarining 8% ini egallaydigan okean qirg'oqlaridan dunyo bo'yicha ovlanadigan baliqning 85% i tog'ri keladi. Materiklardan 5% va okeanlarning eng chuqur qismidan 10% baliq ovlanadi. Dunyoda, shu jumladan, MDHda eng kop ovlanadigan baliqlarga seldlar, treskalar va lososlar kiradi. MDH dunyoda baliq ovlash bo'yicha Perudan keyin ikkinchi orinni egallaydi. Biroq osyotrlar kabi eng qimmatli baliqlarni ovlash bo'yicha MDH mamlakatlari dunyoda birinchi orinda turadi. MDHda eng kop ovlanadigan baliqlardan treskasimonlar va seldsimonlarning har biri umumiy ovlanadigan baliqlarning 25-30% tashkil qiladi. Treskalar, asosan Barents dengizidan Atlantika va Tinch okeanlarining Shimoliy dengizlaridan ham ovlanadi.

Seldsimonlardan eng kop ovlanadigani okean seldi hisoblanadi. Bu baliq Yevropaning Shimoliy dengizlaridan va Uzoq Sharq dengizlaridan (Bering, Oxota dengizlaridan) ovlanadi. Qora va Kaspiy dengizi seldi ham eng muhim ov ahamiyatiga ega bolgan baliqlardan hisoblanadi. Qora dengiz va Boltiq dengizi shproti hamda Kaspiy - Qora dengiz kilkalarini ovlash ham yaxshi yolga qoyilgan. Seldsimonlardan keyin eng kop ovlanadigan baliqlar qatoriga zog'ora baliqlar kiradi, yani ovlanadigan baliqlarning 14 - 20 % ini tashkil etadi. Karpsimonlar ichida asosiy ovlanadigan baliq bu oqcha baliq hisoblanadi. Oqcha baliqlar, asosan Qora, Azov va Kaspiy dengizlardan, qisman esa Boltiq va Oq dengizlari havzalaridan ovlanadi. Karpsimonlardan zog'ora baliqlar va moylovli baliqlar Orol, Qora va Kaspiy dengizlaridan, xumbosh balig'i esa Amur daryosi havzalaridan ovlanadi.

Lososlar oxirgi yillarda kam ovlanadi. Buning sababi ular miqdorining kamayib ketganligidir. Lososlardan eng kop ovlanadigan turlariga gorbusha, keta va nerkalar kiradi. Lososlarning goshti va iknasi mazali boladi. Oxirgi yillarda otkinchi losossimon baliqlarni suniy usulda kopaytirish va chuchuk suv losossimonlarini iqlimlashtirish borasida ham kopgina ishlar qilinmoqda. Losossimon baliqlarning kopchilik turlari (syomgalar, sigalar), asosan shimol dengizlarida va ular atrofdagi daryolarda hamda Kaspiy dengizi va uning atrofidagi Volga, Kama, Ural daryolarida uchraydi. Kambala baliqlari kam miqdorida bolsada, Uzoq Sharq dengizlaridan hamda Qora dengizdan ovlanadi. Nihoyat, osyotrlar boshqa baliqlarga nisbatan

uncha kop ovlanmasa ham, lekin goshti va ikrasining sifati jihatidan barcha baliqlar orasida birinchi o'rinni egallaydi. Osiyotrsimonlarning dunyo bo'yicha tutiladigan asosiy suv havzasiga Kaspiy dengizi kiradi. Osiyotrlar G'arbiy Yevropa va Shimoliy Amerikada ham uchraydi. Lekin oxirgi yillarda bu baliqlarni ko'plab ovlash natijasida, ularning zaxirasi kamayib ketgan. Shuning uchun ham MDH dunyoda osiyotrsimonlarni ovlash va ularni dunyo bozoriga chiqarish bo'yicha birinchi orinda turadi. Osiyotrsimonlardan, asosan rus osiyotri, sevryuga va belugalar ovlanadi. Ovlanadigan baliqlar qatoriga yana sla, dengiz olabug'asi, stavrida, kefal ham kiradi. Masalan: slalarni (sudak), asosan Qora va Kaspiy dengizlardan hamda Shimoliy dengizlardan ovlanadi. Dengiz olabug'asini Barents dengizidan va oz miqdorda Uzoq Sharq dengizlaridan tutiladi. Stavrida va kefal kabi baliqlar, asosan Azov va Qora dengizlardan ovlanadi. MDH mamlakatlari orasida Rossiya baliqchilik sanoati yuqori taraqqiy etgan mamlakat hisoblanadi. MDHning suv havzalarida 1000 dan ortiq tur baliqlar uchraydi, shulardan 150 turi ovlanadi. MDHda eng muhim ovlanadigan baliqlar qatoriga seldlar, zog'ora baliqlar, treskalar, lososlar, osiyotrlar, sla baliqlar va boshqa baliqlar kiradi. Hozirgi vaqtda Rossiyada faol ov, yani yil boyi baliq tutish keng yolg'a qoyilgan. Natijada, baliqchilik korxonalariga baliq uzluksiz kelib turadi. MDHda, jumladan, Rossiyada iqlimlashtirish yoli bilan qimmatli baliqlar turini kopaytirish va ularning mahsuldorligini oshirish masalasida katta ishlar olib borilgan. Masalan: XX asrning 30-yillarida Qora dengizdan Kaspiy dengiziga 3 mln dona kefal iqlimlashtirilgan va bu baliq Kaspiy dengizida juda yaxshi moslashgan. O'rta Osiyoning yirik kollaridan – Issiq-Kolda gulmoy, yani forel Sevan kolidan olib kelib iqlimlashtirilgan, bu kolda oqcha baliq ham yaxshi iqlimlashtirilgan.

O'zbekiston suv havzalarida baliqlarning, asosan 77 ta turi tarqalgan. Shulardan 17 ta turi «O'zbekiston Qizil kitobi»ga (2006) kiritilgan: (Orol baqrasi (ship), Sirdaryo kurakbururini, Amudaryo kichik kurakburuni, Amudaryo katta kurakburuni, qorakoz (oq zog'ora baliq), Toshkent yuzasuzari, chortansifat oq qayroq, orol moylov balig'i (sozan baliq), Turkiston moylov balig'i, parrak baliq (nashtarqanot), Turkiston kokrakboyini, Orol tikanagi, Turkiston laqqachasi, Orol sulaymonbalig'i, Amudaryo gulmoyi (forel), Orol sanchari (tikanbaliq), Chotqol shaytonbalig'i, Turkiston shaytonbalig'i).

Oxirgi yillarda O'zbekiston suv havzalariga ham Amur daryosidan Amur xumboshi, oq amur baliqlari olib kelinib iqlimlashtirilgan. Hozirgi vaqtda

O‘zbekistonda bir qancha baliqchilik xojaliklarida zog‘ora baliq, laqqa, oqcha (lesh), tobon baliq (karas), qorabaliq (marinka), xramulya, oqqayroq (jerex), qizil koz (plotva), ilonbosh, olabug‘a, sla (sudak), chortan va boshqa baliqlar ovlanadi.

Ovlanadigan baliqlarni tabiiy sharoitda saqlash va ularning sonini kopaytirish maqsadida davlatimiz tomonidan bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan. Bularga quydagilar kiradi:

1. Baliqlarning kopayish joylarini himoya qilish;
2. Suv havzalarini ortiqcha chiqindi va suv osimliklaridan tozalab turish;
3. Daryo, kol va hovuzlarni sanoat korxonalaridan chiqqan zaharli oqava suvlardan va neft quyilishdan qoriqlash;
4. Qimmatbaho baliqlarni iqlimlashtirish;
5. Turlari va sonlari kamayib ketayotgan hamda Ozbekiston «Qizil kitobi»ga kiritilgan baliq turlarini muhofaza qilish.

Foydalanilgan adabiyot:

1. S. Dadayev , S.To‘ychiev, P.Haydatova “Umurtqalilar zoologiyasi” o‘quv qo‘llanma T.: 2006 y
2. Mavlonov O., Xurramov Sh., Norboev Z. oliy o‘quv yurtlari biologiya ixtisosligi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma T.:1998y
3. S. Dadayev, K. Saparov Zoologiya (xordalilar) oliy o‘quv yurtlari bakalavriat bosqichi biologiya yo‘nalishi talabalari uchun darslik T.:2009y

Research Science and Innovation House

